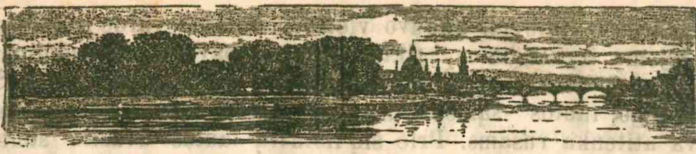
LIETUVIŲ TAUTOS DVASIA ISTORIJOS ŠVIESOJE

Parašė
PR. PENKAUSKAS.

KAUNAS
„Šviesos“ spaustuvė D. Vilniaus g. 34.
1919.

Lietuvių tautos dvasia istorijos šviesoje.

Lietuviai šiandieną daug kuomi gali pasidžiaugti. Jau turime daugybę savų laikraščių, prisisteigėme dienraščių, sutvėrėme didoką tautišką literaturą. Įkurėme savas mokyklas — pradines, viduriniasias ir ėjome prie atstatymo garsiojo kitados Vilniaus universito. Prisigaminome toms įvairioms mokykloms vadovėlių, prirengėme joms pakankamą mokytojų skaičių. Suorganizavome šimtus prieglaudų, ligoninių, šimtų šimtus įvairių įvairiausių draugijų, teismus, savyvaldybų ir valdžios įstaigas, sutvėrėme stiprią ir narsią kariuomenę. Įkurėme Lietuvos Valstybę! Ir vis žengiame pirmyn ir pirmyn! Ir žengsime! Ir eisime! Niekas pasaulyje neturi teisės mums toje eisenoje kelio pastoti, pradėtąjį darbą trukdyti. Lietuviai susiprato —žino ką darą!

Jau didesnioji lietuvių inteligentų pusė tinkamai įvertino Lietuvos ir lietuvių augštą pašaukimą, suprato savas pareigas ir drąsiai eina lietuvių tautos dvasios keliu. Su tais jau nebus vargo!

Betgi, sakau, tiktai didesnioji musų inteligentijos pusė dar tuomi keliu teeina. Kitai, tiesa neskaitlingai, Lietuvos inteligentijos pusei na ir tulai musų gerosios liaudies daliai kaip tik to augšto Lietuvos ir lietuvių pašaukimo supratimo truksta ir delei to ši musų visuomenės dalis nesupranta savųjų pareigų, tinkamai jųjų neina, o kas dar skaudžiau, negali saves įvertinti: nežino sau kainos. Trumpai kalbant šiandieną didesnioji dar Lietuvos visuomenės dalis yra *svetima musų tautos dvasiai.* Noromis nenoromis mes tai turime pripažinti ir ištikrųjų taip yra. Savęs kaltinti čia visai nepriseina. Tą sunkią ligą bei ydą lietuvių tautos gyveniman įnešė ilgi vergystės amžiai. Tik pažiurėkime.

Jau lenkai pradedant nuo pat jų giriamosios Liublino unijos stelbė lietuvių tautos dvasią: teikė ir gyrė viską, kas buvo lenkiška, o šalino ir peikė viską, kas buvo tikrai tautiška — lietuviška. Darbas ėjo išlengvo. Mokyklose, gimnazijose, kunigų seminarijose, kleboni-

jose, dvaruose lietuviui nebuvo vietos[1]), lietuvio vardo ir kalbos ten buvo bijoma ir vengiama, tiktai lenkiška pavarde ir lenku pasivadinęs lietuvio vaikas tegalėjo mokslus eiti ir žmogumi likti[2]). Šimtmečiai bėgo, tautos sąmonė mažėjo. Atėjo nelemtieji lenkmečiai. Lietuva atitenka rusams. Prie šių lietuvių tautos dvasios stelbimas eina dar sparčiau[3]). Nuo to laiko lietuvio vardo ir kalbos dar labiau bijoma ir vengiama. Iš kitos gi pusės vien tik rusų kalba, praeitis ir jos didvyriai nuolat visokiais budais lietuviams buvo kalami galvon. Tiktai vien rusų papročius, kaip vanduo ir ugnis priešingus lietuvių tautos dvasiai, lietuvis—lietuvaitė tematė mokykloje, visose įstaigose ir šiaipjau gyvenime. Taigi nežiurint didelio lietuvio patvarumo nestebėtina, kad dalis lietuvių visuomenės užsikrėtė sunkia dvasios liga, kad dar ir šiandieną tula musų visuomenės dalis nevertina savęs, o lenkus ir rusus laiko augštesnėmis už lietuvius tautomis, geriaus negu savąją moka lenkų ir rusų kalbas, vaikščioja, taip sakant, svetimame rube.

Mat lietuviai paprato slėgiami, spaudžiami, persekiojami, niekinami ir vergaudami; su ta nelaime taip susigyveno, taip giliai tas visas įsigėrė tų lietuvių kraujan, kad šiandieną jų ir pažinti stačiai nebegalima; jų pažiuros, norai ir troškimai mums nebesuprantami, svetimi. Net šviesiajai Laisvės Saulei Lietuvoje patekėjus jie niekaip atsipeikėti negali. Mums jų gaila, o jiems verksmas. Štai ką reiškia nuo tautos dvasios nutolti! Taigi ši silpnybė, ši yda, šis nebebuvimas savimi, nežinojimas sau kainos ir yra viena didžiausiųjų šių dienų Lietuvos žaizdų.

Pasakyki, Sveikas, ko yra vertas tas žmogus, kuris yra giliai įsitikrinęs, kad jis pastumdėlis, vergas, nelaimingas sutvėrimas, kad jis kitiems, o ne jam kiti turi tarnauti? Toksai žmogus yra niekai žmogus. Jis galima sakyti jau ir nebe žmogus. Iš tokių žmonių susidedanti tauta yra niekai tauta: sunkus ir pasigailėjimo vertas yra jos gyvenimas, o dar tamsesnė jos ateitis. Paklausi, Sveikas, delko aš taip sakau. Taigi atsakau. *Tvirta tauto dvasia, įsitikrinimas jos į savo galę yra kiekvienos gyvos tautos gyvenimo pamatas.* Tautos tuomi tiktai ir tegyvena.

Kas sudaro šveicarų, juodkalniečių, suomių ir žydų tautų gyvenimo pamatą? Niekas kitas tiktai tų tautų stipri tautos dvasia. Šveicaras, juodkalnietis, suomis ir žydas gyvena savo tautos dvasia, gerai žino savo vertę, kaip savo penkis pirštus žino savo tautos praeitį, tautos užduotį, jos didvyrius ir jų nuopelnus, tuomi jisai diena iš dienos gyvena, tas jį skatina tolimesnin gyveniman.

([1] Žiurėk gale šio rašinio pirmąją citatą. Ten pat pažymėtos paeiliui ir visos kitos citatos bei prierašai.

Ir Lietuva bei lietuviai negali kitaip begyventi, kaip tiktai savo tautos dvasios gyvenimu! Taigi nuo šios valandos reikia nesusipratusioje dar Lietuvos visuomenės dalyje kelti tą nustelbtą ir užslopintą lietuvių tautos dvasią, reikia aiškinti lietuvių tautos užduotį ir garsiąją Lietuvos praeitį kuri ne vienu žvilgsniu praneša lenkų ir rusų — taip mėgstančių prieš mus didžiuoties, praeitį. Taigi vilkime aikštėn, kalbėkime viešumoje apie musų tautos didvyrius, Lietuvos politikos vyrus, lietuvių karo vadus, jų žygius ir karo laimėjimus, rašytojus, dainius ir mokslininkus, parodykime, kad jie yra musų, kad jie mums duoda garbės, pasididžiavimo, kad kitos tautos panašių tautos dvasios prajovų neturi. Tuo budu ugdysime tautos dvasią ir stiprinsime tautos sąmonę. Tiktai tuo budu išrausime iš lietuvių tautos kuno amžiais jame įsišaknijusias vergystės usnis ir piktžoles. Lietuvis tebunie lietuviu, tebunie laisvas kunu ir dvasia! Šalin vergystės upas! Šalin vergavimo dvasia! Teprasmengie juodu abu! Nepriklausomoje Lietuvoje nėra vergui vietos!

Eidamas prie tik ką užbrėžto tikslo aš ir noriu tai beūpiai, svetimos dvasios lietuvių visuomenės daliai priduoti ūpo, pastiprinti jos dvasią, visiškai ją išgydyti. Čia aš ir noriu parodyti, kad lietuvis daug daugiau yra vertas, negu jis save tekainuoja.

Tuo tikslu ir imama šie keli musų garsios senovės asmenis, Lietuvos politikai, didvyriai, musų už nepriklausomybę kovos, laimėjimai, mokslo vyrai, misijonieriai, rašytojai ir dainiai, kuriais mes turime didžiuotis ir kurių pėdomis privalome eiti ir šiandieną.

I. Lietuvos politikai.

Daug buta Lietuvoje didelių politikų*). Jų visų vardų ir darbų tokiame trumpame straipsnyje, kaip šis manasis, išskaityti negalima. Delei to aš čia noriu nurodyti du dideliausiu lietuviu politiku, du didžiausiu Lietuvos Valstybės darbininku ir jos laimės kurėju—tai pirmąjį Lietuvos karalių Mindaugą ir Didįjį Lietuvos Kunigaikštį Vytautą. Neapsiriksiu pasakęs, kad kuo švedams yra Aksel Akselstierna, prancuzams Rišelje, vokiečiams garsusis Bismarkas—tuo o gal ir dar daugiau yra lietuviams ir Lietuvai Mindaugas ir Vytautas. Štai tų dviejų vyrų stambesnieji politikos darbai.

1. Mindaugas.

Didis Mindaugas lieka po brolio Erdvilio mirties visos Lietuvos viešpačiu 1242 m. Viešpatauja dvidešimts su viršum metų, Sunkiau-

*) Politikas—vyras suprantąs ir mokąs valstybės darbą dirbti.

sių ir vargingiausių padėčių reikėjo Lietuvai prie Mindaugo pergyventi. Tai Lietuvą puolė gobšai Mindaugo brolėnai Ardvidas, Vikintas ir Tautvilas, tai Lietuvcs dalį norėjo sau atsirėžti Volyniaus kunigaikščiai, tai vel baisių baisiausias ir painiausias pinkles pynė lietuviams ir jų valdovui vokiečiai Kryžiuočiai ir Kalavijuočiai. Kartais budavo tokių sunkių valandų, užeidavo taip smarkių audrų, kad tiesiog rodėsi štai, štai susiburę priešai perblokš Mindaugą ir paskandys jo tvirta ranka varomą didžiulį Lietuvos Valstybės laivą. Bet kur tau! Gudrus buvo priešai, betgi gudresnio ir gabesnio už juos visus buta Mindaugo[3]).

Nebaisus buvo Lietuvai prie Mindaugo, patįs didieji pavojai ir aršiausieji priešai. Visi žinojo ir numanė, kad lietuvis yra begalo atsparus, o Mindaugas klaidos nepadarys! Ir nepadarė. Labai gudraus politiko to lietuvio buta[4]). Ginklo jiegą Mindaugas atremia ginklo jiega, priešų sutartis bei suokalbius ardo savomis sutartimis ir suokalbiais. Lietuvos naudai Mindaugas giminiuojasi su Volyniaus Kunigaikščiu, ne vieną kartą net visą brangią sau Žemaitiją atiduoda Kryžiuočiams, kad tiktai Lietuvą didele ir galinga padarius. Taja pat didelės ir galingos Lietuvos mintimi vaduodamos, Mindaugas su visa savo šeimyna ir diduomene 1251 m. priėmė krikščionių tikėjimą[5]).

Ir ko norėjo, pasiekė: sutvėrė vieną didelę Lietuvos Valstybę, kuriai panašios rytų Europoje tuomet nebuvo[6]). Gera buvo tuomet Lietuvoje. Mindaugo didybę, gabumus ir nuopelnus pripažino visa Europa ir popiežius Inokentas IV tų laikų papročiu per savo pasiuntinius apvainikavo tą Lietuvos Vyrą karališkuoju vainiku[7]). Delei to Mindaugas ir vadinamas Lietuvos Karaliumi.

2. Didysis Vytautas.

Dar daugiau už Mindaugą politikos srity yra Lietuvai nusipelnęs Didysis Vytautas. Valdo jis Lietuvą ištisus keturias-dešimts metų[8]). Ir kokių tiktai gilių politikos gabumų, sumanymų ir darbų Kunigaikštis Vytautas tuo savo viešpatavimo laiku neparodė. Tarp jų štai keli, kurie aiškiausiai rodo begalo gilų ir platų Vytauto politikos protą bei Lietuvos reikalų supratimą.

Rusai tuo laiku ima skubiai stiprėti. Iš atskirų nedidelių valstybėlių kuriasi Rusuose didžiulė Maskvos valstybė. Susilieję į vieną valstybę Rusai galėjo sudaryti nemažo pavojaus savo vyresniajam kaimynui-Lietuvai. Vytautas tai mato. Jojo galvoje tuojau gema sumanymas apriesti Rusus iš visų pusių ir laikyti juos savo įtakoje. Sumanyta-padaryta. Ir štai traukia narsusis Vytautas su savo mylimaja kariuomene į pietų Rusus, pasiekia dabartinės Tulos-Kursko gubernijos ir čia įsigyvena[9]). Kiek vėliau daro panašų politikos žygį

į žiemos rytų Rusus, prieina ir įsistiprina Tvėrės kunigakštystės žemėse, ir siekia dar toliaus į rytus norėdamas Pavolgiu iš rytų pusės kaip nors apriesti pačią Maskvą[10]. Nors tas gilios politikos planas nėra pilnai Vytautui pasisekęs, betgi visą Vytauto viešpatavimo laiką bestiprėjanti Maskva buvo jo rankoje, ir ką Vytautas su ja norėjo, tą ir darė! Ką darė Vytautas su Maskva, tą patį darė su Didžiuoju Naugardu ir Pskovu. Tuodu galingu prekybos centru ir kulturos Rusuosna nešėju irgi buvo Vytauto ir jo politikos įtakoje[11]).

O kaip sumaniai ir vispusiškai nuo 1400 m. paima Vytautas savo politikos globon vis dar galingus ir visai Europai taip baisius žemojo Pavolgio Aukso Ordos totorius. Ir tikrai. Nuo to laiko Aukso Ordos valdovai-kanai Vytauto bičiuliai. Jis juos tai kardu, tai gudria savo politika privertė Lietuvos klausyti [12]). Ir štai musų Vytautas dalina jiems savo nuožiura kanų vainikus, savitarpy susikivirčijus-taikina, reikale naudojasi jų pagalba prieš lenkus ir kryžiuočius. Nelaimėse tie patįs kanai Lietuvoje randa sau prieglaudą ir tarnybą[13]). Visa Europa su pasididžiavimu į tai žiurėjo ir gėrėjosi Lietuvos Kunigaikščiu, kurio dvasios jiega galima buvo apmalšinti laukinių Azijos barbarų niekuo neribuotą sauvalę. Rymo popiežiai svajojo ir darė tam tikrų žingsnių, kad Vytauto pagalba išvaryti turkus iš Europos. Turi buti XV šimtmečio pradžioje kito Vytauto Europoje nebuvo!

Arba štai vel koki buvo gudri ir Lietuvai be galo naudinga Vytauto vidaus valstybės politika. Vytauto laikais Lietuvos Valstybės sienos siekė pietuose Juodųjų jurų, rytuose ir žiemos rytuose Kursko, Kalugos ir Tvėrės kraštų, žiemiuose Baltijos jurų, Naugardo ir Pskovo žemių. Aiškus dalykas, kad grynų rusų žemės plotai tuomet priklausiusieji Lietuvos Valstybei kelis net kartus buvo didesni už pačią tikrąją Lietuvą. Iš čia taipogi aišku, kad grynieji rusai sudarė ir visos Lietuvos gyventojų didžiumą. Toji gi didžiuma kaip tik išpažino graikų stačiatikių tikėjimą. Graikų stačiatikių Rusuose tikybiniu centru buvo tuomet Maskva. Taigi ir Lietuvos pavaldiniai graikai stačiatikiai buvo šiuo žvilgsniu lig į Maskvos pusę pakrypę. Vytautas tai matė ir matyti negalėjo, kad Lietuvos pavaldiniams rusams tuo budu esama nemažo pavojaus, o Lietuvai skriaudos, Maskvai rupinant Lietuvos pavaldinių religinius reikalus, taigi nieko nelaukdamas steigia Vytautas tokį religinį centrą rusams stačiatikiams Kijeve įkurdamas čia rytų apeigų metropolito sostą[14]). Tuo budu gudria politika prašalinamas Maskvos pavojus ir Lietuvos viduje tvarkoma religinė vienybė.

Galop Lietuvos su vokiečiais Kryžiuočiais ir Kalavijuočiais politikoje Vytautui niekas nebent patsai geležinis Bismarkas šiek— tiek galėtu prilygti.

Vytautas savo nepaprasto politiko akimis dar jaunas bebudamas matė, kokis pavojus gręsia Lietuvai iš vokiečių Kryžiuočių pusės[15]. Apskaitė savo jiegas. Rado jas toli gražu neužtektinomis vokiečių arba geriaus visos Europos pavojui iš Lietuvos šalinti, tai visą savo gyvenimą dirba vieną tiktai tikslą prieš akis beturėdamas: kad nustumus begėdiškai dedamą ant Laisvos Lietuvos kuno vokiečio—Kryžiuočio leteną ir padarius Lietuvą galinga ir laiminga. Ir tą tikslą Vytautas pasiekė. Tiesa, prie to tikslo buvo eita įvairiais budais. Reikėjo nuduoti vokiečių draugą--Vytautas buvo jų draugas, reikėjo su jais derėties, Vytautas veda derybas, reikia kame vokiečiams nusileisti, Vytautas nuleidžia, prireikė vokiečių pagalbos—Vytautas kartais piningais, kartais kraštais o net ir pavaldiniais ją nuo vokiečių perka[16]. Bet užtatai Liepos 15 d. 1410 m. Žalgirio laukuose Vytautas parodo visam pasauliui kokią jisai su vokiečiais vedęs politiką. Didvyrio-lietuvio ranka taip sutrupinama garsioji vokiečių visos Europos padedamų galybė, kad tiktai po 500 metų ji vėl nežmoniškai išbujojusi beprisėjo nauju atvėju malšinti. Sudrebėjo vokiečiai! Vytauto galybei ir protui nusilenkė visa Europa. Vytauto politika iškėlė Lietuvą į galingiausių Europos valstybių eilę.

Labai gudri ir Lietuvai palauki buvo Didžiojo Vytauto politika su kaimynais lenkais. Mokėjo jis lenkus kur reikia prituręti, kur reikia pastumėti, niekuomet neišleisdamas iš akių Lietuvos ir jos žmonių gerovės[17]. Vytauto laikais Lenkija Lietuvos, o ne Lietuva Lenkijos klausė. Ištikrųjų Vytautas Didis yra vyras!

II. Lietuvos karo vadai.

Daug buta Lietuvoje gabių ir narsių karo vadų, kurie drąsiai gali buti statomi vienoje eilėje su įžymiausiais Europos karvedžiais bei stratėgais. Vietoje tokių vyrų gyvenimo aprašinėjimų, aš pasistengsiu geriaus dviem trimis bruožais jų darbus—žygius Lietuvai padarytus trumpai parodyti. Jug iš paties darbo ir jo atlikimo geriausiai matyti darbininko gabumas, jiega ir sumanumas. Štai Lietuvos karininkų darbai.

1. Rimgaudas.

Rimgaudas, Algimanto sunus, suvienijęs apie 1228 m. Lietuvą į vieną didelę valstybę[18]) įsigyjo sau priešų Rusų kunigaikščių tarpe, kurie matydami Lietuvos plėtimosi į pietus ir vasaros rytus stengėsi Rimgaudui kelią pastoti. Taigi susitelkia į kruvą bent 8 pietų Rusų kunigaikščiai, pasikvietę dar talkon laukinę stėpų tautą Palaucius užpuolė 1234 m. Rimgaudą. Rimgaudas priešų norus numanė ir karan su jais rengėsi. Abu priešininku susitiko tulame

augštutinio Nemuno krante. Įvyko kova. Kovos buta smarkios ir kruvinos. Kelis kartus kur kas skaitlingesnis priešininkas sujungtomis savo ir talkininkų Palaucių jiegomis puolė lietuvius, bet nieku budu negalėjo perlaužti ąžuolinių Rimgaudo grandinių. Rusai pradėjo ilsti. Tai pastebėjęs Rimgaudas dar labiaus paspaudė priešą ir kovą laimėjo. Dideliausis karo laimikis atiteko Rimgaudo kariuomenei ir plačioji Lietuva papludo rusais imtiniais. O vietos žmonės gudai tą kruvinos kovos vietą, kurioje tukstančiai nukautųjų buvo palaidota, praminė ir šiandieną tebevadina „Kapais" —Mogilna [19]). Mogilnos mušis ir Rimgaudo laimėjimas praskambėjo savo laiku po visą Europą ir plačiai joje kėlė lietuvių ir Lietuvos vardą.

Neseniai dar Lietuvos pasieniuose įsigyvenę vokiečiai Kryžiuočiai ir Kalavijuočiai persigando ir pradėjo visur šaukti, kad lietuviai esą stiprus, turį gerų karo vadų, ir jeigu su jais niekas nekovosiąs, tai ilgainiui jie čia iš šiaurės busią labiau Europai pavojingi, negu pietuose jau buvo pavojingi Europai atėjunai turkai. Europa paklausė, ir įtikėjo. Pradėta visoje Europoje skelbti Lietuvai karas. Savanoriai buriais traukė iš vakarų į rytus. Padauguvio Kalavijuočiai tokiu budu surinko stiprią kariuomenę ir 1236 m. pačio didžiojo jų mistro Volkevino vedami plačiausiu baru įsibrovė į Lietuvą. Nuožmus vokiečiai viską kelyje naikino, žudė ir degino. Žmones ėmė vergais. Visa rytų Lietuva pasinėrė kraujuose. Narsusis Rimgaudas surinko savąją kariuomenę, bętgi įsileido vokiečius giliau į Lietuvą, kurie niekieno nestabdomi pasiekė Lavėnos upės srities *). Perėję šią upę ir išėję iš didžiulių čia augusių šimtamylių girių tik Karsokiškės lygiuose laukuose vokiečiai netikėtai išvydo paties Rimgaudo vedamus lietuvius. Vokiečiai sustojo. Volkevinas drąsino kariuomenę, sakė, kad ji nesibijotu stabmeldžių lietuvių ir naikintu juos kaip beįmanydama. Lietuviai, sako kronikinkas, senovės papročiu, dievaičio Kovo prašė sau pagalbos ir jam aukas degino. Liepos 22 d. ryte prasidėjo arši kova, kuri tęsėsi kiaurą dieną. Stiprus ir gerai apsiginklavę buvo vokiečiai, bet neištižę buvo ir lietuviai. Baisi buvo kova. Pergalėjimui nesvyrant nei į šią nei tą pusę jau vakarop patsai didysis vokiečių mistras Volkevinas pasirinkęs didoką visų narsiausių savo draugų burį, paprašęs šv. Maurico pagalbos *), dar kartą puolė pačian lietuvių eilių vidurin manydamas tuomi perlaužti jų grandines ir apgalėti Rimgaudą. Volkevino apsirikta. Nei paties mistro, nei jo rinktinių narsumas nieko nepadėjo—visi jie žuvo kartu su pačiu Volkevinu. Kalavijuočių vadui žuvus, Rimgaudas tuojau perbloškė ir be to jau pailsusius mušyje vokiečius[20]). Retas kuris jų besugrįžo į uždauguvį ir bepamatė savo tėvynės kraštą Reino

---

*) Mušos šaka, Panevėžio apskritis.

*) Tą dieną išpuolė to šventojo šventė.

bei Odero slėnyse: lietuvių raitarija klojo juos Karsokiškės laukuose arba paėmė vergais. Karsokiškės smugį Kalavijuočiai jautė keliolikų metų. Taip senovėje mokėta lietuvių savo Tėvynės ir laisvės ginti.

2 Algirdas.

Arba štai vėl kitas Lietuvos karvedžio gabumo pavyzdys. Keletas mažesniųjų Rusų kunigaikščių pasiskundė kartą Algirdui, kad jų ir Didžiojo Maskvos Kunigaikščio Dono Dimitro tarpe esama didelių kivirčų ir barnių delei duoklės mokesnio totoriams. Visi jie prašė Algirdo buti teisėju ir suteikti savo pagalbos prieš Dimitrą. Algirdas priima pakvietimą ir su nemaža kariuomene nuvyksta Vitebskan, kad ten vietoje uždėtąją sau teisėjo pereigą atlikus. Pakviestas teisman Dimitras ne tiktai neatsilanko, bet priešingai surinkęs stiprią kariuomenę apart to pasikvietęs talkon skaitlingus totorių burius spalio 21 dieną 1365 m. palei Trostnės upę iš pasalų užpuolė Algirdą. Įvyksta atkaklus mušis, kurį laimėja Algirdas. Dimitras bėga ir užsidaro Maskvoje. Lietuviai traukia paskui, pasiekia ir apgula pačią Maskvą. Dimitras ir čia pergalėtas pasiduoda, užmoka lietuviams daug pinigų ir visokios gėrybės, o Algirdas to laiko papročiu sulaužęs savo kardą į Maskvos vartus grįžta pergalėtoju Lietuvon [21]).

* * *

O kitų įžymių Lietuvos karininkų darbų ir žygių stačiai ir suskaityti negalima. Taip sakysim Keistutis per ištisus 50 metų gynė Lietuvos sienų nuo visokių jos priešų. Visi istorikai ir rašytojai stačiai garbina Žemaičių Viešpačio karo gabumus ir vadina jį įžymiausiu XIV šimtmečio karvedžiu. Didis tėvas paprastai gimdo ir didžius vaikus. Keistučio sunus Vytautas paveldėjo nuo savo tėvo ir jojo karo gabumus, o darbu bei triusu taip tuosius prigimtus gabumus išplėtojo, kad visai bešalių istorikų šiandieną yra lyginamas Makėdoniečiui Aleksandrui karingajam graikų karaliui. Ir ištiesų, jug Vytautas—Lietuvos Saulė, jos Garbė, Didvyris ir nepaprastas Mylėtojas. Vytautas Lietuvos labui kovoja visą savo gyvenimą, daro nesuskaitomą daugybę žygių į Rusus, į Totorius, į Vokiečius, pasiekia Dono, Tvėrės, Juodųjų jurų ir Naugardo. Vytautas pastato Lietuvą ant kojų ir įveda ją į pirmaeilių Europos valstybių tarpą. Apvainikavęs visus savo darbus Žalgirio vainiku užtikrino lietuvių tautai 500 metų butį ir tuo budu pastatė tiltą į naują nun iš numirusių kėlusios Nepriklausomos Lietuvos Valstybės gyvenimą. Garbė Lietuvos Gėnijui! . . .

* * *

O kiek Lietuva turėjo gabių karo vadų ne kunigaikščių tarpe. Kas nežino ir galvos nelenkia prieš tokius Lietuvos vyrus kaip Mykolas Glinskis (XVI šimt.), Leonas Sapiega (XVI šimt.), Petras Goštautas (XVI šimt.), Mikalojus Talvočius (XVI šimt.), Mikalojus Radvilas (XVI šimt.), Karolis Chodkevičius (XVI—XVII šimt.), Tadas Kasciuška (XVIII—XIX šimt.) ir daug kitų . . .

III. Lietuvos mokslo vyrai.

Visi, kas tiktai arčiaus mus pažįsta, pripažįsta lietuvių tautai nemaža visokių gabumų ypač mokslo, dailės, kalbų ir muzikos srityse. Jug apie lietuvių tuo žvilgsniu gabumus daug rašė ir teberašo visi rimtesnieji ir bešališkieji lenkų, rusų ir vokiečių rašytojai. Pažiurėjus Lietuvos praeitin, tie lietuvių tautos gabumai tuojau matyti: aiškia gija eina jie per visą musų tautos istoriją. Gaila tik vieno, kad mes visų savo tautiečių pasižymėjusių moksle, dailėje, muzikoje bei kitose kuriose srityse nežinome, negarbiname, jais nesididžiuojame, o tuomi tarpu mums tylint juos sau savinasi ir savo tautai priskaito lenkai, rusai ir kiti musų kaimynai. Ypač tai mėgiamas lenkų darbas.

O tuomi tarpu Lietuva savo mokslo vyrais gali drąsiai eiti lenktynėmis su kaimynais lenkais, iš dalies su rusais ir vokiečiais. Aš čia tyčia paduodu keletą tokių Lietuvos mokslo vyrų, kurie iki šiolei kaip ir nelaikomi buvo lietuviais, o ištikrųjų yra gryniausi lietuviai ir lietuvių tauta niekuomet jų negali išsižadėti: svetimieji mums juos primeta.

1. Kantas.

Emanuelis Kantas gimė 1724 m. Prusų Lietuvoje netoliese Karaliaučiaus grynoje lietuvių šeimynoje. Ir patsai įstabusis filosofas ir jo tėvai puikiai mokėjo ir mylėjo lietuvių kalbą, ir vartojo ją gyvenime. Su giminėmis ir pažįstamais gyvenusiais Žemaitijoje ir Kurše Kantas susirašinėjo išimtinai lietuvių kalba. Dalį tų laiškų ir šiandieną galima matyti Berlyno Karališkame o dabar Tautos Muziejuje, kitą gi dalį Karaliaučiaus universito knygyne.

Emanuelis Kantas nepaprasto proto ir augštos doros vyras. Ištisas jojo ilgas amžius prabėga beprofesoriaujant gimtiniame Karaliaučiaus universite. Čia tai Kantas tveria savo filosofijos sistemą, naują pasaulėžvalgą, kuri, tiesa, nors ir labai yra priešinga krikščioniškajai pasaulėžvalgai, betgi savo keliu yra labai rimta ir turininga. Jojo pamatiniai filosofiškieji veikalai: *Tyrojo proto kritika*, *Praktiškojo proto kritika* ir *Mąstymo kritika* padarė didelį triukšmą ir pervartą visame plačiame mokslo pasaulyje. Šiandieną visuose-

senojo ir naujojo pasaulio universituose gvildenama ir aiškinama Kanto filosofija. Kanto veikalai išversti visuosna kulturingųjų tautų kalbosna. Proto srityje Emanuelis Kantas lietuvių tautos garbė ir šulas. Tik nežinia kodel lietuviai iki šiolei juo nesisavino, tuo mokslo vyru nesididžiavo. Jug beveik visi Kanto biografai nors ir vokiečiai budami aiškių aiškiausiai pripažįsta, kad „garsusis visame pasaulyje Karaliaučiaus mokslininkas, filosofas Emanuelis Kantas buvo gryniausiu lietuviu[22]) ir iki mirsiant tyrinėjo lietuvių kalbą, kuri buvo jojo kasdienine kalba“ [23]).

2. Počobutas.

Mykolas Počobutas gimė 1728 m. Šiaudinėje, Gardino apskrityje senų Lietuvos bajorų šeimynoje. Nuo pat mažumos rodė nepaprastų gabumų matematikoje. Baigęs vidurinį mokslą sename Vilniuje Počobutas įstoja į jėzuitus. Šie siunčia jauną gabų Mykolą toliaus mokintis užsienin. Počobutas atsidėjęs studijuoja garsiame tuomet Pragos universite, paskui dar keletą metų važinėja ir studijuoja matematiką ir astronomiją Vokietijoje, Italijoje ir Prancuzijoje. Baigęs mokslus Počobutas 1764 m. grįžta į Lietuvos sostinę Vilnių, kurio universite jam pavedamos dvi butent matematikos ir astronomijos katedros. Ačiu Počobuto darbui ir triusui Vilniaus Akademija įsisteigė savąją observatoriją, kuri ilgainiui plačiai, plačiai pragarsėjo Europoje, ir net iš ten traukė Vilniun mokslo ješkančiosios jaunuomenės burius. Palikęs 1780 m. Vilniaus Akademijos rektoriumi Počobutas per ištisus 19 metų garbingai vadovauja tai augštajai Lietuvos mokslo įstaigai, o pravedant joje daug reformų taip ją sutvarko ir tiek įžymių mokslo jiegų jon sutraukia, kad ilgą laiką musų Vilnius smelkia Varšuvą ir nesistengdamas su ja lenktiniauja. Mykolas Počobutas yra autorius daugelio moksliškų veikalų. Ypač didelius nuopelnus yra užsipelnęs astronomijos mokslui. Daug jojo veikalų k. a. apie Aigipto zodijako senumą, mėnulio ekliptikos apskaitymą [24]) ir kiti dar ir šiandieną tebeturi vertės ir yra išversti visosna Eiropos kalbosna. Turi buti Počobuto—mokslininko vardas yra plačiai skambėjęs, kad žinomoji Paryžiaus mokslų Akademija įrašė jį savo garbės korespodentu. Patsai garbus mokslininkas visuomet laikė save lietuviu, labai mylėjo gimtąją kalbą, nors savo veikalus rašė visų tuomet vartojama latynų kalbą. Počobutas daug yra nusipelnęs taipogi Lietuvos liaudžiai, kuriai dirbo ilgus metus redaguodamas „Vilniaus laikraštį“ ir per 30 metų leisdamas įvairius kalendorius ir kalendorėlius.....

3. Širvidas.

Konstantinas Širvidas gimė 1564 m. Žemaitijoje. Širvidai— sena Lietuvos bajorų giminė. Vienuoliktuosius metus eidamas Konstantinas

įstoja į jėzuitus ir lieka kunigu. Kunigas Širvidas pasižymėjo nepaprasta savo iškalba ir giliu lietuvių kalbos žinojimu. Širvidas—lietuvių Skarga bei Grotas. Ir ištikrųjų. Visą savo amžių Širvidas pamokslininkauja Lietuvos sostinėje —gražiajame Vilniuje traukdamas savęsp visus jo gyventojus. Vilnius Širvidu atsigėrėti negali, noriai jo klauso. Darbo daug. Sekmadieniais ir šventadieniais ryte Širvidas sako *lietuviškus* pamokslus liaudžiai*) šv. Jono bažnyčioje, vidudieny skelbia Dievo žodį latyniškai ir *lietuviškai* miesto inteligentijai Katedroje, o vakare vėl aiškina Evangelijas šv. Igno bažnyčioje visiems luomams irgi *lietuviškai*[25]). Matyti garsiam pamokslininkui ir jo dvasiniai vyresnybei tais laikais tikrai rupėjo lietuvių katalikų dvasios reikalų tenkimimas, o ne aklos, bergždžios ir paikos lenkystės platinimas, kaip tai, deja, buvo daroma vėliaus ir tebedaroma dar Lietuvos sostinėje šiandieną. Širvidas nežinojo, kas tai yra poilsis. Jei kas taip daug lietuvių gerovei dirbančiam Širvidui pasakydavo, kad jis taip betriusdamas greitai sveikatos nustosiąs, garbus tautietis atsakydavęs: „O kokiam gi kitam geresniam darbui, kaip brangių mano tautiečių apšvietai, aš galėčiau aukoti savo sveikatą“?

Apart savo iškalbos ir lietuvių tautos meilės, Širvidas dar turi buti labai, labai vertinamas kaipo pirmasis musų kalbininkas. Mat Širvidas pirmasai stato pamatus lietuvių kalbos mokslui — pirmas rašo lietuvių kalbos gramatiką. Toliaus jis rašo platų latyniškai — lenkiškai—lietuvišką žodyną, kurio reikalas matyti taip buvo didelis, kad nuo 1615 iki 1718 m. t. y. per vieną šimtmetį jo išeina net šeši dideli išleidimai. Matyti tuo laiku lietuviai savo kalba ytin buvo susirupinę. Be šių grynai mokslo veikalų kalbininkas Širvidas išleido lietuvių kalba daug pamokslų, maldaknygių ir šiaip jam dvasiško turinio knygelių. Mirė Rugsėjo 23 d. 1631 m. ir palaidotas Vilniuje.

* * *

O kam yra nežinomi tokių lietuvių mokslininkų vardai ir veikalai kaip ekonomisto-sociologo Strainausko (XVIII-XIX šimt.), istoriko Narbuto (XIX šimt.), kalbininko-orientalisto Gintilos (XIX šimt.), gamtininko-zoologo Jundzilo (XVIII-XIX šimt.), inžinieriaus-statytojo-Kerbedžio (XIX šimt.), profesoriaus-chirurgo Girštauto-Zoko (XIX šimt.) ir daug, daug Vilniaus universito auklėtinių . . .

IV. Lietuvos misionieriai.

Lenkai, neveltuo sakoma, pagyrų tauta. Ir šiandieną dar pašnekėsy net tik su musų „lenku“, bet kas stačiai stebėtina su tikru lenku gali išgirsti tolygų pasakymą: „—Mes lenkai, jusų—lietuvių

*) „Artojams“—kaip patsai Širvidas sakydavo.

geradariai. Jug mes jums atnešėme katalikų tikėjimą. Kad ne mes, jus ir šiandieną dar tebebutumėte stabmeldžiai“!

Tiesa, pirmieji Lietuvoje krikščionystės skelbėjai buvo lenkų misionieriai. Betgi keliavo jie Lietuvon ne liuosa valia, ne Dievo ir artimo meilės lydimi, o stačiai aplinkybių spiriami. Reikėjo—tai ėjo. Nebutu Jogaila lenkų karalaitės—katalikės vedęs, lenkų misionierių Lietuva bent XIV šimtmetyje nebutų mačiusi[26]). Iš čia aišku, kokis tėra tų lenkų misionierių ir apskritai lenkų tuo žvilgsniu Lietuvai padarytas nuopelnas.

Lietuviai jau čia kur kas laimingesni už lenkus. Jie stačiai turi kuomi pasidžiaugti, nes lietuvių tarpe buvo ir yra tokių kilnios dvasios misionierių, kurie iš Lietuvos nešė tą Kristaus mokslą į tolimiausius kraštus ne aplinkybių bei vyriausybės spiriami, bet grynos Kristaus ir artimo meilės vedini. Kaip tik čia aš ir noriu nurodyti skaitytojams į garbingąjį musų tautietį—palaimintą Andrių Rudaminą.

.1 Rudaminas.

Rudaminų giminė labai sena Lietuvoje. Jau Vytauto ir Jogailos laikais Rudaminai minimi kaipo įžymųs musų krašto bajorai. Rudaminų ir šiandieną dar esama. Rudaminai turėjo žemės Žemaitijoje ir palei patį Vilnių. Vyriausia betgi tos giminės sėdyba reikia laikyti jų dvarą $1^1/_2$ mylios atstu nuo Vilniaus išsitiesusį Rudaminės upės krante. Toje tai Rudaminų šeimynoje ir gimė XV šimtmečio pabaigoje Andrius Rudaminas[27]). Dar visai jaunas bebudamas Andrius įstojo į jezuitus. Šie pamatę nepaprastus jaunikaičio kalbų gabumus, jo begalo gražų budą ir jautrią širdį išsiuntė jį mokintis Ryman. Čia Rudaminas pastebi turįs misionieriaus gabumų, ima mokintis indų kalbos, o jos išmokęs ir apskritai misijos darbams tinkamai prisirengęs leidžiasi į tolimąją neseniai dar rastąją Indiją. Kelyje reikėjo patirti daug nelaimių. Audra sudaužė laivą, kuriame važiavo tėvas Rudaminas. Reikėjo pagyventi tuloje Ramiojo Okeano saloje, ties kurią sudužo laivas, galop Dievui padedant uolusis lietuvis misionierius pasiekia Indijos. Imasi uoliai darbo: žodžiu ir pavyzdžiu aiškina indijonams Evangeliją, rodo kilnų Kristaus asmenį, globoja vargšus, slaugina ligonis. Vietos gyventojai stabmeldžiai gerai suprato Rudaminos skelbiamąjį mokslą, kad ištisais kaimais ir giminėmis ėjo krikštytis ir mylėjo tėvą Andrių labiau už viską. Misijų darbas ėjo kuopuikiausiai. Reikėjo nelaimės. Drėgnas ir tvankus Indijos oras pakenkė tėvo Andriaus sveikatai, jis įgyja neišgydomą drugio ligą. Norėdamas šiek tiek pataisyti irstančią savo sveikatą Rudaminas nemeta pradėtojo misijų darbo, bet atsidėjęs mokinasi sunkios kinų kalbos ir po kelių metų jos išmokęs persikelia į kalnuotą ir sveikatos žvilgsniu sveikesnį Kinų kraštą. Nuo-

lat apsigyvena Tochewfo mieste. Ir kiniečiai pamėgo gražų ir kilnų Rudaminos skelbiamąjį Kristaus mokslą. Krikščionių draugija greitai augo. Net Buddos išpažinėjai kiniečiai laikė Rudaminą dideliu pranašu ir visokiais reikalais kreipdavosi į šį didį musų tautietį. Betgi įgytasai Indijose neišgydomasai drugis ir čia sulyginamai patogesniame ore ėdė tėvo Rudaminos sveikatą. Po penkių darbo metų tėvas Andrius Rudaminas rugpiučio 5 dieną 1631 m. mirė ir palaidotas jo numylėtame Tochewfo mieste. Dėkingų kiniečių pastatytas ant jo kapo akmens kryžius su latynišku ir *lietuvišku* parašu ir šiandieną skelbia, kad „Tėvas Andrius Rudaminas iš Lietuvos, kunigas, atėjo Kinuosna platinti apaštališkos Evangelijos karalystės. Po penkių darbo metų mirė rugpjučio 5 d. 1631 m.".

Štai tikro misionieriaus pavyzdys! Štai kuomi lietuvis privalo didžiuoties. Tuojau pasibaigus karo audrai katališkoji Lietuva turi padaryti Ryme tam tikrus žingsnius, kad visų palaimintuoju laikomą Andrių Rudaminą pripažinti šventuoju.

O ar vienas Rudaminas tegimė Lietuvoje? Kiek jų yra išdavusi Lietuva! Kas, sakysim, nežino tokių didelės apaštalų dvasios vyrų-lietuvių kaip štai Vaitiekus Radvilas (XVI šimt.), Bonaventuras Gailevičius (XVIII šimt.) Jeronimas Kaisys[28]) (XIX šimt.)—Bulgarų apaštalas ir t. t.

V. Lietuvos dainiai ir rašytojai.

Nestinga Lietuvai nei garsių dainių bei rašytojų. Ir tikrai. Vien tik pabaigoje XVIII ir pradžioje XIX šimtmečio Lietuva išduoda žmonijai visą eilę dainių ir rašytojų kaip štai gėnijų—lakuną Adomą Mickevičių, Kondratavičių—Syrokomlią, Odyńcą, Simaną Daukantą, Tomą Milkauską, vyskupą Motiejų ir kitus. Visi jie auklėtiniai garsiojo Vilniaus universito. Visi jie mylėjo savo tėvynę Lietuvą ir dirbo jos labui. Tiesa daug jų rašė ir gyvenime vartojo lenkų kalbą ir ta aplinkybė duoda šiandieną lenkams progos tais musų Lietuvos sunumis savinties. Jug jie tai papratę daryti! O laiko akimis į tą aplinkybę pažvelgę matome, kad kitaip ir buti negalėjo: tuomet tokio ūpo buta[29]), reikėjo lenkiškai rašyti ir kalbėti. Galop musų dainių savinimosi mums tik garbę tedaro. Dainiaus ir rašytojo sielą ir tautystę mes įžiurime jo veikalo turinyje. Talentingas Adomas Mickevičius niekur, niekuomet nei vienu žodeliu nėra išsitaręs esąs lenkas, bet visuomet ir visur aiškių aiškiausiai sakydavo esąs lietuviu ir tiktai Lietuvą telaikė savo tėvyne. Mylėjo jis Lietuvą joje gyvendamas, del jos dirbdamas[30]), mylėjo aplinkybių spiriamas ją apleidęs. Visi genialio Adomo dailus raštai išimtinai liečia brangią Lietuvą, jos gamtą, lietuvių papročius, Lietuvos grožybes, jos liaudį ir garsiąją senovę. Taigi nors ir savinasi lenkai musų

didįjį dainių, kad ir vadina jį lenkų tautos pranašu, daro tai neteisėtai, sauvališkai, nes patsai Adomas Mickevičius pasisakė ir parodė kuomi esąs. Jokių abejonių čia nėra ir buti negali.

Tą pat reikia pasakyti ir apie Kondratavičių—Syrokomlią—jis irgi Lietuvos sunus, Lietuvos dainius, Vilniaus auklėtinis ir tikras lietuvis. Jo veikalai apie tai liudija.

VI. Bajorai—Lietuvos sunus.

Kiekvienam šiandieną krinta į akį apsireiškimas, kodel ne visi Lietuvos vaikai vienodai myli savo Tėvynę—Motutę. Vieni ją myli labiau, kiti mažiau, o dar kiti ne tiktai jos jau nebemyli, bet stačiai Lietuvos nebeapkenčia. Jug, sakysim, šiandiena visai jau nebe paslaptis, kad Lietuvos liaudis daugiau savo tėvynę myli ir daugiau jos gerovei dirba, negu tos musų Motutės vyresnieji sunus —Lietuvos bajorai, dvarininkai. Tai aišku ir jokių prirodymų nereikia. Dabar klausimas, iškur tas nesveikas prajovas, iškur ta baisi dvasios liga? Iš kur tas kai kurių musų Motutės-Lietuvos dargi vyresniųjų vaikų sumenkėjimas ir išsigimimas? Aš tematau šią vienui vieną ligos priežastį. Lietuvos bajorija *nutolo nuo lietuvių tautos dvasios*. Delto tai ir Lietuva-Motutė ir jos tikrieji vaikai—Lietuvos liaudis musų bajorijai nebemaloni ir svetima. Taipogi svetimi šiandieną didžiajai Lietuvos bajorijos daliai ir musų brangiosios Tėvynės reikalai. Ar taip ir senovėje buta? Ne, visai, ne. Tuomet Lietuvos liaudžiai ir Lietuvos reikalams vadovavo garsioji Lietuvos bajorija[31]). Paduodamieji žemiau keli pavyzdžiai tai parodo.

Lietuvos diduomenė—bajorai su Mikalojumi Radvilu prišaky visomis pajiegomis gynė Lietuvos Nepriklausomybę nelemtosios Liublino unijos metu. Jie bijote bijojo pasirašyti unijos aktą, kuris šiaip ar taip varžė Lietuvos nepriklausomybę. Jie verkė, slapta pabėgo iš seimo, by tik po unijos aktu nesirašyti, ir vien ginkluota jiega verčiami minėtąjį aktą tepasirašė[32]): mat aktas buvo priešingas Lietuvos reikalams. O šių dienų musų bajorija ką daro?.........

Seniaus Lietuvos diduomėnė – bajorai sunkiausias pareigas ėjo ir didžiausias aukas ant tėvynės aukuro nešė nieko nesigailėdami, kad tik tėvynė—Lietuva butų laisva, galinga ir kad visiems josios gyventojams butų Lietuvoje ramu ir gera. Štai prieš mane ant stalo tikro Lietuvos sunaus ir bajoro Pociaus jo paties ranka 1670 m. Vilniaus seime rašytasai raštas taip skamba.... „Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos artilerijos reikalams pavedu, dovanoju ir negražinamai atiduodu mano Ašmėnos apskrityje esančius Geranionių ir Lipino lavas-raktus tuo tikslu, kad visas minėtųjų lavų-raktų pelnas eitu artileristų, parakininkų, armotų vežėjų ir jų gyvulių išlaikymui,

o taipogi parako, kitos karo medegos pirkimui ir Vilniaus karo sandėlio taisymui.... Ramiu laikū visų čia paminėtų dvarų turtas apverčiamas Vilniaus pilies tvirtinimui"[33]).

O šiandieną musų bajorija ką bedaro?........

Arba štai vėl. Radvilai, Pociai, Chodkevičiai, Sapiegos, Giedraičiai, Valaičiai ir kiti Lietuvos didikai del brangios tėvynės nesigailėjo nieko: nei turto, nei sveikatos, nei gyvatos[34]). Mirtį už Lietuvą laikė sau didele garbe. Ir kiek jų del tėvynės žuvo! . . .

Bajorija aukavo ir užrašais paliko dideliausius girių, žemių plotus su visais įtaisymais ir žmonėmis Lietuvos Valstybės reikalams, jos ukio ir pramonės pakėlimui[35]), šalies apšvietos palaikymui ir mokyklų sušelpimui. Patsai garsusis Vilniaus universitas musų diduomenės duosnumo vaisius[36]).

O šiandieną Lietuvos diduomenė kuomi Tėvynei tarnauja?..... Ar ji seka savo garsių pranokėjų pėdomis?.... Ji nutolo nuo lietuvių tautos dvasios, ji savo pareigų nebesupranta..... Ji išsigimė..... Mes, Lietuvos liaudis užginame Jums toliaus vadinties Lietuvos diduomene —bajorija!

VII. Lietuvos ir lietuvių draugai.

Lietuva, jos žemės, girios, lygus laukai, Nemunas-senelis, Lietuvos žmonės, jų budas ir musų garsi senovė per amžius kreipė į mus akis visų musų kaimynų. Domėjosi Lietuva ir lietuviais lenkai, rusai, vokiečiai, suomiai ir kiti net tolimesni musų kaimynai. Ir visi, kas tiktai arčiau mus pažino, kas suprato musų tautos dvasią, lietuvių budą, kalbą, gilią širdį ir musų prigimties gabumus —mus pamylėjo, nors kartais buvome sunykę, apleisti, spaudžiami ir paniekinti. Tai geras ženklas. Lietuvių tautos dvasia-dar gyva! Ji traukia savęsp jautresnius ir akyvesnius žmonijos protus, ji gimdo lietuviams draugų! Ir draugų turime! Kai kurie jų visą savo amžių del Lietuvos dirbo. Daug jų tebedirba ir šiandieną. Garbė Jums musų draugai, nežus Jusų darbai! Kiekvienas tikras lietuvis privalo savo draugus arčiau pažinti ir už meilę meile atsimokėti. Štai musų draugai ir užtarėjai —Jurgis Sauerveinas, Mrongovijus, Barskis-Lituanus, Kuršaitis, Srba, Aleksandrovas, Sokolovas, Fortunatovas, prof. Niemi, prof. Mikkola, prof. Epimach Šipillo, Boduenas de Kurtėnė ir t. t. . . . .

* * *

Suglaudę visas iki šiolei išdėstytąsias mintis į vieną vietą gauname tokių gyvo gyvenimo išvadų:

1. Lietuvių tautos dvasia gyva.

2. Visi lietuviai tik savo tautos dvasia gyveno.

3. Lietuvių tautos dvasios jiega dyvina: kas su ja—viską pergali ir laimėja, kas be jos—pats žūva ir kitiems nelaimes neša.

4. Lietuviai privalo sau kainą žinoti!

5. Atgimusios Nepriklausomos Lietuvos pamatas—gyvoji lietuvių tautos dvasia!

6. Lietuviai, suglauskite eiles!... Pirmyn į Lietuvos Kurimo Darbą!

.............Lietuviais esame mes gimę,
Lietuviais turime gyvuoti!.............

Kaune, Spalio 10 d. 1919 m.

Citatos ir prierašai.

1. Wiadomość o seminaryach świeckich dyecezyi Wileuskiej za rok 1826, in folio, № 35 ir Wizyta Seminaryum dyecezalnego Wilenskiego za rok 1830, in folio, № 36. Abu rankraščiu radau Vilniaus Centraliniame Archive, Kamb. B., indauja 53. Labai daug įdomių šiuo klausimu žinių. J. Purickis. Protestantizmo Lietuvoje žlugimo priežastįs. „Draugija", 1913—Kaune, T. XX, p. 42—49.

2. Spis formularny professorów Seminaryum za rok 1826, ir folio, № 33—Vilniaus Centralinis Archivas, Kamb. B., indauja 53. Arba—Послужные списки Преосвященнаго Самогитскаго Римско-Католическихъ церквей Епископа и Кавалера князя Іосифа Гедройця и Коадъютора онагоже Епископства и Кавалера Игнатія Гебройця 1819 года сочинены, in folio, 200 su viršum puslapių, be №, radau Žemaičių Vyskupijos Kapitulos Archive. Šitoje didelėje knygoje mane nustebino vienas dalykas, kurį čia pirmą kartą savo gyvenime užtikau. Dalykas tikrai nepaprastas. Išvarčiau išžiurėjau visą knygą, ir ką manote—visame Žemaičių Vyskupijos 1819 m. kunigų sąraše neradau nei vieno kunigo lietuvio! Kurgi, sakau, jus čia ir pasidėjote? O gi visi pradedant nuo Vyskupo ir baigiant vikarais-altaristais užsirašę „Изъ дворянъ Княжества Самогитскаго націи польской". Tai štai, sakau jusų liga!... Telšių pliumpiai pasidarė lenkais. Ar tai nestebėtina?

Kas čia yra pasakyta apie kunigų seminarijose viešpatavusią lenkystės dvasią, tą patį reikia pasakyti ir apie kitas to laiko mokyklas. Tuo žvilgsniu labai daug medžiagos radau—Rapporta Uniwersytetu Wilenskiego za rok 1816, 1817 ir 1818. Pol. F. XVIII. 16. 1, 2, ir 3 tomas, in folio, Petrapilio Viešojoje Bibliotekioj, Rankraščių skyriuje. Tais laikais Vilniaus Universito žinioje buvo visos Lietuvos mokyklos, kurių veidas iš daromųjų Universitui pranešimų kaip tik puikiausiai ir matyti.

3. Spaudos uždraudimas 1864 m. Visa Muravjovo politika Lietuvoje.

4. Konstancija Skirmunt. Mindaugas Lietuvos Karalius, vertė K. P. Ž. Kaune, 1907 m. p. 10-12, p. 13 ir 36. Albertus Wijuk Koialówicz. Historiae Lituanae Libri IX. Dantisci, 1650. Pars prior p. 93—99.

5. A. J. Turgenev. Historica Russiae Monumenta ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta. Tomus I Scripta varia e secreto Archivo Vaticano et aliis Archivis

et bibliothecis Romanis excerpta continens, inde ab anno 1075 ad annum 1504, in folio, Petropoli, typis Ed. Pratži. Dokumentas LXXXI, LXXXII ir LXXXIII p. 73 ir 74.

Klaidinga reikia laikyti tą nuomonę, buk Mindaugas prieš mirsiant išsižadėjęs krikščionystės. Tai ne tiesa. Pirmasai Lietuvos karalius ir mirė krikščionimi. Tai patvirtina dar XVIII šimtmetyje matytas Aglonos bažnyčioje Letgaliuose (Mindaugas Aglonoje buvo nužudytas) Mindaugo karsto akmuo su tam tikru parašu liudijančiu jo ištikimybę krikščionybei, ir popiežiaus Klemenso IV bulė, kurioje Mindaugas vadinamas „garbingos atminties" valdonu—T. Narbutt. Dzieje Narodu Litewskiego, Wilno, 1847. t. T I p. 375 ir K. Skirmunt. Mindaugas Lietuvos Karalius op. c. p. 114—115.

6. A. J. Turgenev, Historica Russiae Monumenta op. c. T. I, Dokumentas LXXXIV p. 75.

7. Ten pat Dokumentai LXXXIV, LXXXV, LXXXVI, LXXXXII ir t. t. 75—78. Вѣстникъ Русскаго Географическаго Общества 1858 г. № 12, p. 235—236. Петроградъ.

8. A. Alekna. Lietuvos Istorija. Kaunas, 1918 m. p. 37.

9. A. W. Koialowicz. Historiae Lituanae. Pars Altera, Antverpiae, apud Jacobum Meursium 1669, p. 74—75. I. Gabrys, Vytauto ir Lietuvių veikme Didžioje Karėje ir kovoje ties Grunvaldu, Kaunas, p. 36—38.

10. Ten pat p. 96 ir Бѣляевъ. Очеркъ исторіи Сѣверо западнаго края Россіи—Вильна, 1867 p. 120.

11. A. W. Koialowicz T. II. op. c. p. 97.

A. I. Turgenev. Historica Russiae Monumenta T. I. op. c. Dokumentas CXX—p. 119 Tas popiežiaus Martino V laiškas tiek yra svarbus Vytauto politikos galybei atvaizdinti, kad aš jį ištisą čia paduodu. Štai jis: *Dilecto filio Nobili viro Alexandro, alias Wictoldo Duci Lithuaniae in Lithuania et ceteris partibus temporali dominio tuo subjectis, ac in omnibus locis Saginoitarum ac Russie, nec non in Magna Novagroda ac Pliskov civitatibus, ac in dominiis earumdem in temporalibus pro Nobis et Romana Ecclesia generali vicario salutem ect. Martinus Servus servorum Dei.*

„Etsi de cunctis negotiis etc. ut in proxima precedenti, usque: personam tuam in Ducatu Lihtwanie, et celeris partibus temporali dominio tuo subditis, ac in omnibus Saginoitarum ac Russie, nec non in Magna Novagroda, et in Pliskov civitatibus, et dominiis earumdem, et pro conversione infidelium quorumcumque ad cultum prefate fidei, et maxime ac presertim in Magna Novagroda, et Pliskov civitatibus, et earum dominiis Russie etc. ut in proximo precedenti, usque: beatitudinis gloriam valeat promereri. Datum Constantie Tertio Idus Maii Pontificatus nostri anno primo. (1418).

Matyti Vytautas daug galėjo Didžiajame Naugarde ir Pleskave, kad pats popiežius skiria jį savo atstovu paminėtiem miestam.

12. P. W. Koialowicz. Historiae Lituanae Pars II op. c. p. 107 108. ir J. Gabrys. Vytauto ir Lietuvių veikmė ir t. t.—op. c. p. 38.

13. Ten pat p. 20. T. Narbutt. Dzieje Narodu Litewskiego w krotkości zebrane. Wilno, 1847, p. 208.

14. A. I. Turgenev. Historica Russiae Monumenta, T. I. op. c. Dokumentos CXXI, p. 120.

15. J. Gabrys, Vytauto ir Lietuvių veikme ir tt. op. p. 17.

16. Taip sakysim 1398 m. Vytautas atiduoda Kryžiuočiams visą Žemaitiją. —J. Gabrys. Vytauto ir Lietuvių veikmė, op. c.—p. 17—21.

17. Ten pat p. 63—84.

18. P. W. Koialowicz, Historiae Lituanae Pars I, op. c. p. 81.

19. T. Narbutt, Dzieje Narodu Litewskiego, op. c. T. IV—p. 10. P. W. Koialowicz, Historiae Lituanae Pars I, op. c. 87—89. Tai ne kas kitas, kaip Nemuno krante išsitiesęs nemažas Mogilnos miestelis buvusioje Minsko gubernėje. Gerą paminklą pasistatė sau Rimgaudas!

20. P. W. Koialowicz, Historiae Lituanae T. I. op c. p. 89. T. Narbutt. Dzieje Nar. Lit. w krótkości op. c. p. 69—71.

21. Ten pat—p. 176. Бѣляевъ, Очеркъ исторіи op. c. p 98.

22. I. Kant. Gesammelte Schriften. Hrsq. von Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaft, Berlin, 1902. T. I. Biografija.

23. Rhein—Westfalien Zeitung, 1917, № 329.

24. J. Sniadecki. Żywot Poczobuta, Wilno, 1812. p. 7-8.

25. Encyklopedja Kościelna. X. M. Nowodworski. 1905. t. XXVIII, p. 134

26. Ks. K. Propolanis. Polskie Apostolstwo w Litwie. Wilno, 1913. p.-1-5-

27. Encyklopedja Kościelna X. M. Nowodworski op. p. T. XXII p. 568. Žinau gerai ir 1910 m. esu matęs Žemaičių Seminarijos knygyne Andriaus Rudamino dienyną, jo paties ar kurio nors jo draugų rašytą. Dalykas be galo įdomus ir Lietuvos hagiografams begalo svarbus. Betgi par karą taip šeimininkauta Seminarijos knygyne, kad šiandieną ir daug laiko sugaišinęs taip brangios knygutės nebegalėjau rasti.

28. Kun. H. Kaisevičius. „Draugija“ 1913 m. T. XXI, p. 399-401

29. A. K. Киркоръ. Просвѣщеніе и народное творчество въ Литвѣ leidiny Живописная Россія 1882 г. Петербургъ T. III. d. 1. p. 117. Čia aprašoma didel kova romantiko Lelevelio su klasiku Jonu Sniadecki'u del rašomosios ir išgu domosios kalbos Vilniaus universite. Čia puikiausiai ir matyti laiko ūpas lenkystės ūpas.

30. Poezye Adama Mickiewicza, wydanie II, Mikolów, Warszawa, 1898, T. I—Įžanga p. IX—XVI. A. K. Киркоръ op. c. p. 120. St. Pietraszkiewiczówna. Dzieje Filomatów w zarysie. Przegląd Powszechny, 1909, T. CI—p. 173—198, T. CIII—p. 48—72 ir T. CIV—p. 379—399.

31. Любавскій. Очеркъ исторіи Литовско Русскаго Государства. Москва, 1910, p. 75.

32. A. Alekna. Lietuvos Istorija op. c. p. 83—87.

33. St. Paškevičienės užrašai, rankraštyje, kuriuos ji maloniai man suteikė.

34. Orzelski. Bezkrólewia ksiąg osiem. Petersburg, 1856, II, p. 126-127

35. Buszynski Ignacy. Kroże, ich przeszość i stan obecny. Wilno, 1872 p. 5—7.

26. A. K. Киркоръ—op. c. p. 104 ir 109.